

Ole-Jørgen Johannessen (red.): *Ivar Utne og personnavna. Venneskrift til Ivar Utne på 70-årsdagen 22. februar 2024*. Oslo: Novus, 2024. 186 sider.

Ivar Utne har brugt en stor del af sin forskningskarriere på personnavne, og det har hans norske kolleger ønsket at hædre med dette såkaldte »venneskrift« i anledning af Utnes 70-års fødselsdag. Bogen indeholder en lang række spændende artikler som knytter sig til Ivars fagfelt, og de beskrives nærmere nedenfor, men først dvæles lidt ved ordet *venneskrift*. Det bruges ind imellem som betegnelse i titler for udgivelser som ellers kaldes *festskrift*, og især i norske og svenske udgivelser. Jeg har ikke set betegnelsen »venneskrift« i forbindelse med danske festskrifter, men det er jo muligt de findes alligevel. Betydningen af ordet kan godt afkodes, men jeg undrer mig over hvorfor ordet *festskrift* ikke bruges; er der en signifikant betydningsforskel? Er et *venneskrift* en samling artikler af de nærmeste kolleger, mens et *festskrift* har en bredere forfatterskare som ikke kun er hjemlig? På ordbøkene.no kan kun ordene *festskrift*, *jubilæumsskrift* og *heidersskrift* findes, så *venneskrift* må betragtes som en novation der endnu ikke er så etableret at det har fundet vej til ordbøgerne.

Bogen indeholder først et kort forord hvor redaktøren Ole-Jørgen Johannessen beskriver Ivar Utnes uddannelses- og ansættelsesvej til Universitetet i Bergen og hans vej til forskning i personnavne. Herefter findes 15 artikler skrevet af norske fagfæller ordnet alfabetisk efter forfatterens efternavn. Tilsidst er der oplyst »En selektiv bibliografi over Ivar Utnes arbejder om personnavn« (s. 183–184) og Tabula gratulatoria (s. 185–186).

I den første artikel undersøger Gunnstein Akselberg under titlen *Kvar vart det av Ivar? – Mannsnamnet Ivar i mellomalderdiplom frå Voss jamført med namnet Ivar på Voss i kjelder frå 1801–2003* (s. 9–17) om mandsnavnet *Ivar* er et traditionsnavn på Voss. Emnet er motiveret af Akselbergs store overraskelse over at Ivar Utne kommer fra Østfold og ikke Voss, da *Ivar* for ham var et typisk »vossanamn«. Undersøgelsen spænder fra middelalderen til 2023 gennem data fra middelalderbreve, folketællinger fra 1800-tallet samt statistiske data over alle døbte på Voss i to afgrænsede tidsperioder mellem 1900 og 2003. Undersøgelsen omfatter de 10 mest frekvente navne i hver kilde, men det diskuteres ikke hvorfor traditionsnavne skulle forventes blandt de mest frekvente navne. Mandsnav-

net *Ivar* viser sig at gå helt tilbage til ca. 1300 på Voss, men det er ikke helt entydigt et traditionsnavn gennem hele den undersøgte periode.

Gullbrand Alhaug har i *By mot land på 1800-talet – med vekt på kontrasten i namnepopularitet mellom Bergen og Hordaland/Sogn og Fjordane* (s. 19–35) undersøgt fornavnes frekvensforskelle mellem de norske fylker i to folketællinger fra 1865 og 1900. Det specificeres at hver person kun er med én gang i datamaterialet. Det vil sige at hvis en person er med i 1865 er vedkommende udeladt fra data fra 1900-folketællingen. Det havde været godt med et par ord om hvordan dette kan lade sig gøre – altså at identificere enkeltpersoner og knytte dem sammen i de to folketællinger. Det er jo meget store datamængder der er behandlet, og dermed svært for en udenforstående at forstå hvordan dette kan gøres. Artiklen viser at der kan være meget store forskelle på frekvensen af et navn i Bergen og i fylkerne omkring denne by. Det gælder oprindeligt tyske navne som eksempelvis Gerhard, Konrad og Fredrik som alle er mere udbredte i Bergen end i Kristiania, og meget mere udbredte i Bergen end i de omkringliggende fylker. Et lignende billede ses for navne som hører til den nordiske navnerenæssance, fx Birger, Ejnar og Finn. De undersøgte navne af denne type er meget udbredte i byerne Bergen og Kristiania, men – i varierende grad – langt mere sjældne i landets øvrige områder.

I artiklen «*Flott regel*» – *Om korleis paragrafen som favoriserer mora sitt etternamn på nyfødde barn, kom til Noreg* (s. 37–48) afdækker Line Førre Grønstad den norske personnavnelovgivnings historie med hensyn til regler om hvilket efternavn nyfødte skulle have, og skiftende tiders diskussioner af dette. I den første norske personnavnelov fra 1923 blev faderens navn favoriseret gennem en bestemmelse om at alle børn skulle have deres fars efternavn hvis de blev født i et ægteskab, mens børn af ugifte forældre kunne få enten moderens eller faderens efternavn. I den nugældende navnelov fra 2003, er det moderens efternavn som bliver favoriseret. Nu dog kun ved den bestemmelse at hvis barnet ikke har fået registreret et navn når det bliver 6 måneder gammelt, så får det morens efternavn. Artiklen viser at navngivning er et tydeligt spejl af samfundets udvikling.

Fonotaktiske restriktioner kan konstateres i navnesammensætninger helt tilbage til de ældste kilder med germanske personnavne. Vidar Haslum refererer i *Velformulerede sammensetninger i egennavn, og det motsatte* (s. 49–58) tidligere undersøgelser som viser at man i høj grad har

undgået både allitteration og andre rim i sammensatte fornavne, fx **Bergbjørn* og **Hallhild*. Haslum viser gennem analyser af navne fra 1900-tallet at de samme restriktioner ser ud til også at blive fulgt i moderne navngivning, men dog ikke uden undtagelser. Det påpeges også tilsidst at ikke alle mennesker oplever disse lydforhold på samme måde, og det kan være en forklaring på at de omtalte fonotaktiske restriktioner ikke altid slår igennem.

Kaisa Rautio Helander har i artiklen *Nordsamiske mannsnavn som of-fisielle fornavn i Norge* (s. 59–69) undersøgt i hvor høj grad nordsamiske mandsnavne bliver brugt som officielle navne med den samiske skrive-måde. Som kilde til navnenes kvantitative udbredelse i Norge bruges Statistisk sentralbyrås (SSB) »Navnesøk«, men her støder man hurtigt ind i det problem at SSB ikke viser alle diakritiske tegn, som er afgørende for at samiske navne kan genkendes entydigt. Det er et problem som også ses i det danske CPR-register, at relativt lavpraktiske, tekniske forhold i datasystemer forhindrer at man kan registreres med sit rette navn. Det er faktisk for galt at en national tjeneste ikke kan gengive indenlandske navne korrekt. Helanders undersøgelse viser at en række nordsamiske mandsnavne er i brug og at retten til samiske navne som officielle navne bruges, samt at de nordsamiske navne ikke længere kun findes i den mundtlige navnetradition.

I artiklen *Komposisjonspatronym i flertall. En dokumentasjon* (s. 71–79) viser Ole-Jørgen Johannessen at flertalsformer af patronymer bestående af et personnavn + sen (/son) kan dokumenteres i relativt rigt mål i islandske såvel som norske kilder. Det fremsatte materiale er værdifuldt da det modsiger et udsagn fra John Kousgård Sørensen om at flertalsformer af kompositionspatronym er sjældne og derfor »anomalier«. Dette kan give anledning til en fornyet diskussion om hvorvidt kompositionspatronym er appellativer eller proprier.

Personnavne med *Nor-* som første sammensætningsled er omdrejningspunktet i Kristoffer Kruken's artikel *Nye namn på Nor- i Noreg* (s. 81–92). Kruken redegør for *Nor*-navnenes opkomst og udbredelse og knytter dem sammen med Den nordiske navnerenæssance som en innovation i forhold til ældre navne af nordisk oprindelse, og navneleddet sammensættes da også med kendte led fra gamle nordiske navne, fx *No-runn*, *Norhild*, *Norvald* og *Norleif*. Navne på *Nor-* ser ud til at være en særnorsk innovation som – med en enkelt undtagelse – tilhører tiden efter

ca. 1880 og kan afspejle en forbindelse til retningen *nord*, men ifølge forfatteren sandsynligvis også til landenavnet *Norge*.

Gudlaug Nedrelið beskriver i *Rette bokstaven – Om oppkalling over kjønnsgrensa* (s. 93–101) hvordan det blev mere og mere almindeligt i løbet af 1800-tallet at opkalde børn efter slægtninge ved at give dem et fornavn som begyndte med samme bogstav. Dette fortsatte ind i 1900-tallet og Nedrelið viser gennem en lille undersøgelse af mandsnavnene *Elias*, *Martin* og *Martinus* hvordan disse tre navne formentlig er kommet i brug i Jostedal netop gennem opkaldelse i første bogstav. Omkring 1800 hed ingen i Jostedal sogn *Elias* eller *Martinus*, og kun en hed *Martin*, men flere kvindelige slægtninge ved navn *Eli* og *Marte/Martha* sandsynliggøres som opkaldelsesmodeller for en række drengebørn som døbt *Elias*, *Martin* og *Martinus* i perioden 1801–1950.

I artiklen *Flerspråklige navn på Bryggen i Bergen* (s. 103–114) afdækker Agnete Nesse den tosproglighed som gør sig gældende for mange af de navne de forskellige gårde på Bryggen havde i ældre tid samt for personnavne. Navnene varierer mellem norske og tyske skrivemåder i kilderne som afspejler både oversættelser og andre tilpasninger som har haft indvirkning på de former navnene udvikledes til, fx *Gullskoen* > *De Goldtschoe* og *Vetrliden* > *Wetterleven*.

Kvinner og menn i nordnorske stadnamn (s. 115–130) er Aud-Kirsti Pedersens bidrag til festskriftet. Her afdækkes det hvordan mands- og kvindenavne samt personbetegnelser knyttet til køn der forekommer som led i stednavne, afspejler traditionelle kønsroller. Generelt er mænd langt mere repræsenteret i stednavnene, men kvinder optræder hvor der er en sammenhæng med kvindearbejde, eller – i enkelte tilfælde – hvor man normalt ser mandsnavne, men hvor kvinden som har givet anledning til navnet, fx var enke.

Helge Sandøys artikel *Norsk på dansk – Om namnelistene frå 1743 frå Nord-Vestlandet* (s. 131–146) vakte særskilt anmelderens interesse, da jeg selv har arbejdet en hel del med den danske pendant til samme kilde. Artiklen omhandler personnavne som er indberettet efter en spørgeliste udsendt i 1743 blandt andet med spørgsmål om særlige ord og talemåder samt om særlige personnavne. Forfatteren skriver at »Den tilsvarende lista som gjekk til den danske delen av felleskongedømmet, hadde ikkje slike spørsmål« (s. 131). Det er ikke rigtigt. Disse spørgsmål gik også ud til danske dele af kongeriget; de er ganske vist

meget ujævnt besvaret, men der findes en del indberetninger af særlige navne fra Danmark (se fx Eggert 2021 og Eggert 2025). Artiklen giver nogle interessante betragtninger af hvad disse kilder, som for nogles vedkommende er skrevet af danskere, kan sige om norske dialektale forhold. Nogle dialektale forhold kan ses i materialet mens andre er for påvirkede af dansk til at kunne bruges til dialekternes beskrivelse. Men som kilde til navneforrådet i 1700-tallet er det en glimrende kilde.

I artiklen Anne og Engebor Maria – Guldbrand og Johan Fridrick – *Navn på døbte og gravlagte i Christiania og Aker i 1714 og 1715* (s. 147–158) giver Tom Schmidt en oversigt over navne fra kirkebøger fra de to nævnte år. Materialet viser at der er store forskelle i navngivningen i byen Christiania og de omkringliggende forstæder (Aker). Eksempelvis bruges der langt flere nordiske navne uden for byen, mens der er flere som har mere end et fornavn i byen. Det sidste forklares som en novation som på det undersøgte tidspunkt var mere udbredt blandt de højere sociale lag som netop var bosat i byen.

Inge Særheims bidrag *Namnet Bjørnbåsen – minne om bjørnejagt?* (s. 159–164) handler om stednavne som vidner om jagt på forskellige dyr ved brug af fælder. I artiklen fokuseres særligt på bjørnejagt og det flere steder forekommende navn *Bjørnbåsen*. Efterleddet *-båsen* sigter i Sør-Rogaland tilsyneladende til kløfter og andre steder med naturligt forekommende indsnævringer hvor man har kunnet jage bjørne ind for derefter at aflive dem.

I anledningen af at det i 2025 er 200 år siden man begyndte den organiserede norske udvandring til Amerika, har Olav Veka skrevet artiklen *Personnamn som kulturuttrykk i Amerika – Nokre hovudtrekk* (s. 165–174). Her redegøres for en række efternavne som norske udvandrere tog da de kom til Amerika. Der tages udgangspunkt i udgivelsen *Dictionary of American Family Names* (2. udgave 2022) hvor Veka har fundet ca. 1900 navne af norsk oprindelse. Det er interessant da man i begyndelsen af 1800-tallet ikke i nogen særlig udstrækning brugte faste slægtsnavne i Norge, men at udvandrerne alligevel i høj grad valgte gårdnavne som efternavn ligesom man senere gjorde hjemme. Dog er mange af navnene blevet tilpasset det amerikanske sprog, så de ikke er umiddelbart genkendelige som norske i dag.

Bogens sidste artikel er rettet direkte mod festskriftets modtager Ivar. Benedicta Windt-Val gennemgår i *Ivar til alle tider – alle tiders Ivar?* (s. 175–182) kendskabet til dette mandsnavn helt tilbage i de tidligste tider

vi har kilder til, og frem til nutidens litterære figurer med navnet. Selvom *Ivar* er velkendt i mange lande og belagt gennem mere end tusind år, kan forfatteren alligevel ikke rigtig sætte det ind i nogen bestemt ramme eller bås; det går så at sige sine egne veje.

Det overordnede indtryk af bogen er godt. Man kommer vidt omkring i mange forskellige aspekter af personnavneforskning, både når det gælder de tidsrum som er undersøgt, og de kilder der benyttes. Som ikke-norsk læser føles det dog ind imellem som om man lukker sig lidt om det norske, og nogle gange er oplysningerne unødigt indforståede, fx når det gælder geografiske eller (ældre) administrative forhold. Lidt flere forklarende ord og eventuelt et illustrerende kort her og der havde været oplysende. Nogle artikler kunne også have haft gavn af udsyn til lignende forhold og problemstillinger uden for Norge, så undersøgelsesresultater ikke fremstår som særnorske, men faktisk har paralleller andre steder.

Som det fremgår ovenfor, er Ivar Utnes venneskrift en god og berigende bog som viser alsidigheden i navneforskning i almindelighed og i personnavneforskning i særdeleshed. Personnavne kan være indgang til beskrivelse af mange forskellige aspekter i samfundet som på grund af det faktum at alle mennesker har et navn, kan være mere præcis og detaljeret end mange andre forskningsdata. Det kan gælde dialektale forhold, forskelle mellem by og land, mellem indland og udland og mellem forskellige sprog, og det kan gælde forandringer over tid og mellem forskellige sociale niveauer og meget andet. Ivar kan med rette være glad for og stolt over at bogen er tilegnet ham.

Litteratur

- Eggert, Birgit. 2021. The continuity of Viking Age names in Denmark – 18th-century evidence of long-lasting survivors. *Onoma* 55: 167–184. DOI: 10.34158/ONOMA.55/2020/10
- Eggert, Birgit. 2025. Patronymymer som fornavne. En historisk navnebrug i konflikt med normer i dansk navneskik. I *Namn och konflikter. Handlingar från NORNA:s 50:e symposium i Uppsala den 14–16 november 2023* (NORNA-rapporter 101), red. av Josefin Devine, Johan Hedberg, Alexandra Petrulevich & Daniel Solling, 63–75. Uppsala: NORNA.

Birgit Eggert